

Dobrodošlica pred Maticovo etno hišo v Ravnem Dolu 1a.
Foto: Marijana Starc, Ravni dol, 13. 8. 2016.

Lastnik Maticove etno hiše Ivan Šega.
Foto: Marijana Starc, Ravni Dol, 13. 8. 2016.

MATICOVA ETNO HIŠA IN NJEN OČE IVAN ŠEGA

Ribniška dolina, ki je umeščena med kočevsko ravnino in Bloško planoto, ima laskav naziv »suhorobarska dežela«. Njen sloves je v preteklih desetletjih in stoletjih segel daleč po svetu. Obrt pa so po Ribničanih povzeli še kočevski Nemci. Deželo šaljivo imenujejo tudi »leskova dolina«, kar pomeni, da so (bili) suhorobarski izdelki z nekaj izjemami narejeni prav iz te surovine.

Maticova etno hiša ali skrajšano MEH stoji v Ravnem Dolu, v vasici pod Novo Štifo med Ribnico in Sodražico. Ker je šla nekoč tu pešpot iz Loškega Potoka, Travnice, Brinovega vrha, ki se zdaj imenuje Nova Štifa, do Ribnice, Gotenice in Karlovca ter so popotniki hodili po strmih kozjih stezah, so si verjetno želeli spočiti utrujene noge. Ko so prišli v to dolinico, so menili, da so tu na ravnem, zato so ji verjetno nadeli ime Ravna Dolina. Ime se je počasi spreminjalo in dobilo današnje ime Ravni Dol.

MEH je objekt v nekdanjem skednju, v katerem je vnuk začetnika te domačije, ki mu je bilo ime Matija oz. pogovorno Matic – od tod hišno ime Pri Maticovih – preuredil v muzej. Ta hrani gospodarsko in kmečko orodje, ki se je uporabljalo v tej dolini, prikazana pa je tudi hiša – delovna soba, v kakršnih so nekdanj prebivalci te doline v zimskem času izdelovali suho robo. V muzeju so tudi družabni prostor za 50–60 ljudi in šest pogradov za prenočevanje. Pred stavbo sta v stilizirani obliki postavljena *ribniški top* ali *kanon* ter ribniška suhorobarska *krošnja*. Na skulpturi *kanona* je tudi stilizirana knjiga, ki spominja na družinske prednike in njihovo prebiranje knjig ter na literarno ustvarjanje sedanjega lastnika. Obe skulpturi predstavljata

način pripravljanja oz. zlaganja suhorobarskih izdelkov za nošnjo in prodajo po oddaljenih vaseh.

Od MEH-a do cerkve pri Novi Štifi je lastnik Ivan Šega postavil tudi križev pot. Ta naj bi povezoval romarsko središče s spomini, ki jih hrani hiša. Obeležja so iz 800-kilogramskih granitnih kvadrov, v katere so vsajeni litoželezni križi iz modelov, ki jih je nekdanj vlivala Auerspergova livarna na Dvoru pri Novem mestu in so služili za obeležja na nagrobnih spomenikih. Na objekt so v zadnjem času nameščene tudi informacijske table o nekdanjih velmožeh z območja sedanje občine Sodražica ter o zanimivostih o kraju, ljudeh in lastnikovih prednikih. Te so bile uradno odkrite na kresni dan leta 2016, ko je MEH gostil *Srečanje ljubiteljev pisane besede od Turjaka do Kolpe*.

Z MEH-om sem se seznanila na zelo nenavaden način. Jeseni 2014 mi je sošolka Nataša posredovala vabilo na srečanje zahodnodolenjskih piscev. Srečanje je bilo 15. oktobra 2014 v vasici z desetimi hišami in nekaj več prebivalci, natančneje v MEH-u. Lani je zaradi organizacijskih težav srečanje odpadlo, leta 2016 pa so ga spet organizirali. Zaradi trikilometrsk odmknjenosti od glavne ceste Ljubljana–Kočevje sem morala ob prvem obisku uporabiti lastno vozilo. Za prevoz sem prosila sošolko, ki je brez pomisleka ustregla moji želji. Spomnim se, da je pot v ta kraj na Dolenjskem minila v prijetnem razpoloženju, saj je bil avto poln enako mislečih potnic, ki so se že poznale. Vesele je izviralo tudi iz želje po individualni literarni predstavitvi s kratkim literarnim prispevkom in iz radovednosti o ustvarjalnosti drugih udeležencev.

* Marijana Starc, profesorica slovenskega in nemškega jezika s književnostma v pokoju, Zeleni biser 11, 6230 Postojna; marijana.starc@siol.net

Suhorobarska zgodovina na kratko

Pred desetletji in stoletji je bila suhorobarska dejavnost kruta realnost Ribniške doline. Zdaj tukajšnji sodobni človek na ta čas in na to dejavnost gleda z drugačnimi očmi. V suhorobarstvu ne vidi takratne borbe za obstanek, ampak le folklorno zanimivost. Starejša generacija ga dojema v podobi nekdanjega krošnjarja in s tem morda ohranja spomin na lastno otroštvo. Z nostalgijo se spominja sveta, ki ga v glavnem ni več. Mladi na to preteklost gledajo z današnjimi očmi. Ne dojamejo, da je krošnjarjenje zahtevalo prodati tisto, kar je krošnjar nosil na svojem hrbtu – nikdar ni imel tistega, kar so kupci hoteli, oni pa so največkrat hoteli prav tisto, česar on ni imel! A ne le krošnja, tu je bila še skrb za vsakdanjo prehrano, prenočevanje in uspešno prodajo, ko je bilo treba vse prodati in čim več izkupička prinesiti domov za družinske potrebe. Morda bi tem ljudem v sedanjem izrazoslovju lahko rekli, da so bili kmetje z »dopolnilno« dejavnostjo suhorobarstva in krošnjarstva.

Kje in kako je potekalo krošnjarstvo? Treba je vedeti, da krošnjar ni le prodajal izdelkov, ki jih je na svojem hrbtu pritovoril med kupce; popravljal je tudi strgane sitne *podne* in rešeta. Za to opravilo ni imel delavniških prostorov. Delavnica je bila na klopi pred hišo ali celo v jarku ob cesti sredi vasi. Tam, pred kupci in radovedneži, je opravljal svojo dejavnost. Navadno so ga opazovali še mali nadobudneži, ki so s svojo nagajivostjo ovirali krošnjarjevo delo. Za izdelavo suhe robe ni bilo delavnic v današnjem pomenu besede, še manj strojev. Le nož in nekaj doma narejenih pripomočkov je botrovalo izdelovanju uporabnega izdelka.

Dolga krošnjarjeva odsotnost od doma je na domačijah zahtevala več dela drugih družinskih članov. Zimski čas ni bil čas počitka in spanja. Pozimi se je delalo tisto, kar se je prodajalo čez poletje. Kar je manjkalo pri enem izdelovalcu, se je moralo dokupiti pri drugem. Nehote je bila uveljavljena specializacija proizvodnje. Ljudje so se specializirali po dejavnosti: za izdelovalce obodov, rešet, posod (škafov, čebrov ...), drugi pa le za prodajo.

Suhorobarstvo je zelo stara dejavnost. Dunajski dvor je po končanih turških vpadih in pustošenjih po tej dolini leta 1492 Ribničanom izdal patent – dovoljenje, da lahko prodajajo doma narejene suhorobarske izdelke pa vsem avstrijskem cesarstvu. S tem je želel preprečiti odseljevanje ljudi iz tega od Turkov izropanega kraja. Pri izbiri lesa za izdelke se je tamkajšnji človek ozrl po ceneni surovini: po leski, ki je rasla povsod in je bila vsem dostopna.

Danes se taki izdelki v gospodinjstvih le še redko uporabljajo. Izdelavo sta prevzeli kovinska in plastična industrija. Današnji krošnjarji ne nosijo več krošenj. Zaradi uporabe tovornega avtomobila lahko svojo ponudbo popestrijo z različnimi izdelki, ki sploh ne izvirajo iz suhorobarske dejavnosti. Postali so kramarji v pravem pomenu besede. Nekdanje suhorobarske izdelke so zamenjali mizarско-galanterijski izdelki. »Suhorobarski« prodajalci ponujajo

vse več takih izdelkov, ki imajo sicer enako uporabo kot nekdanji leseni, a so industrijsko izdelani.

Kako je prišlo do ideje o nastanku MEH?

MEH je v današnji podobi nastal s spoznanjem 21. stoletja, da je treba ohraniti preteklost tudi prihodnjim rodovom. Lastnik Ivan Šega je ob koncu tisočletja zaključil svojo delovno kariero, med katero se je kot priseljeni Ljubljčan z družino tedensko vračal v svoj rodni kraj pomagat materi na kmetiji. Med tem časom si je poleg rojstne hiše zgradil hiško za občasno bivanje, ki jo je v letu 1999 prenovil v sodobno bivališče. Po njeni dograditvi pa je po njegovem mnenju okolico kvaril zapuščen domači skedenj. Sklenil ga je obnoviti, kar je trajalo skoraj devet let. Na koncu je nastalo tisto, kar je danes vidno neštetim obiskovalcem, ki obiskujejo ta kraj. Najprej je 'arhiviral' vse domače kmečko orodje. Ko so si ga obiskovalci ogledovali, je prišel na idejo, da bi naredil nekaj takega, kar je bilo v preteklosti značilno za ribniško dolino in kar ni še nikjer prikazano. Nastal je muzej s prikazom delovne suhorobarske sobe – delavnice, ki je bila nekdanj skoraj v vsaki hiši. V spodnjih prostorih je uredil večji prostor za različne občasne dejavnosti.

Ribniška dolina še vedno slovi po suhorobarski dejavnosti, zato se je ljubiteljski muzealec odločil, da v tej hiši predstavi prav njo. Izvrstno mu je uspelo! S tem se je spreminjal tudi kraj, saj so avtobusi z obiskovalci zamenjali konje in krave; nedavno so vozili po makadamski, zdaj pa po lepo urejeni asfaltirani cesti. MEH in muzej v njem si prihajajo ogledovat ljudje od blizu in daleč. Vse to je zasluga podjetnega gospodarja, ki je vsestranski človek: ne samo ljubiteljski muzealec in etnolog, temveč tudi pisatelj, čebelar, organizator in soavtor kulturnih prireditev, pevec, motorist ... Če se je v življenju česa naučil, je to to, da je treba spoštovati in ohraniti zgodovino ter jo čim izvirneje predati zanamcem. Iz predstavitve nekdanjega načina življenja, ki je bilo zelo skromno, saj je bilo treba s prodajo suhorobarskih izdelkov nahraniti in preživeti tedanje številčne družine, je uspešno ustvaril zanimivo izletniško točko. Nastal je muzej s pogledom v preteklost, ki ga je na predlog obiskovalcev poimenoval Etno hiša. Pozneje je na pobudo dr. Janeza Bogataja nazivu dodal še domače ime – Matičova, tako da bo MEH še v prihodnosti nosil staro hišno ime. Dedu Ivana Šega je bilo ime Matija – Matic, od tod domače ime hiše in domačije. Poimenoval jo je Matičova, kar kaže na njegovo privrženost preteklim generacijam, narečju, kraju in rodni Dolenjski. Opozorili so ga, da bi se morala hiša pravzaprav imenovati Matičeva, a on vztraja pri izvirnem poimenovanju. Preglasa ne uporablja niti ddr. Marija Stanonik, ki se ji v recenziji k Rozarijem izpod peresa avtorice tega članka zapiše »knjigca« in ne knjižica. Predmeti, ki so prikazani v muzeju, so predvsem z Matičove domačije. Dopolnil jih je le z nekaterimi v smetnjake odvrženimi stvarmi, ki so bili obsojene na propad, a pripadajo krajevni dediščini. Prikazano zbirko je oblikoval le z

ekspونات, ki so značilni za ribniško dolino in iz nje izvira jo. Poleg orodja je sobo z etnološkimi predmeti obogatil s fotografijami svojih prednikov.

MEH si lahko ogledate poleti, od aprila dalje, ko sonce ogreje okolico in ni treba več ogrevati prostorov. Obiskovalec ob obisku dobi kozarček medenega likerja, kar kaže na Šegovo veliko ljubezen do čebelarjenja. Njegova enako marljiva, da ne rečem kar enako garaška je njegova žena Marinka, imenovana »teta iz ozadja«. V navezi z njim poskrbi za vsakdanje stvari, med drugim tudi za prijetna kulinarična doživetja.

Kaj predstavlja MEH?

Prikaz v MEH-u predstavlja življenje še ne tako davnih in celo nekaterih še živečih ljudi, izdelovalcev suhe robe – krošnjarjev iz (pol)pretekle zgodovine. Avtor MEH-a je še pravi čas ujel nekdanji utrip doline in življenja v njej. *Krošnje* in *topa* ali *kanona* ni več! Nekdaj je bil prevozno sredstvo vlak, še prej pa vprega in pešačenje. Zdaj morajo tisti, ki so se v nedavni preteklosti zapisali suhorobarstvu, uporabljati moderna vozila, da ob vse manjši uporabi takih izdelkov še uspejo zaslužiti za vsakdanji kruh.

Tudi avtor MEH-a se je na željo staršev in glede na takratne možnosti izobraževanja po končani osnovni šoli udi njal za izdelavo suhorobarskih izdelkov in krošnjarjenje. Čas in osebno dozorevanje sta opravila svoje. Trdo krošnjarsko življenje je zamenjal s šolanjem. Svojo delovno dobo je preživel kot podjetnik ter po končani karieri ujel odhajajoči čas svoje mladosti in življenja prednikov ter ga arhiviral v MEH-u.

Je eden redkih še živečih prebivalcev te doline, ki je prehodil vijugasto življenjsko pot od kmečkega fanta, suhorobarja in zdomca do šolanega in izobraženega človeka. O vsakem eksponatu, ki ga prikazuje v svojem MEH-u, zna povedati osebno zgodbo, ki je povezana z njim. Z gotovostjo lahko trdim, da je imel v svojih rokah kot delovno orodje ali pripomoček vsak eksponat, ki ga prikazuje v muzeju, tako kmečki kot suhorobarski. Na lastni koži je preizkusil vse iz muzeja. Da bi vsaj del tega vedenja prenesel na prihodnje rodove, je eksponate opremil z informacijo o izvoru in njihovi namembnosti. V opisih zasledimo:

Krošnja je sestavljena iz rete in drugih, manjših sit in rešet. Na njej so pritrjeni tudi manjši galanterijski izdelki: ribežni, kuhalnice, košare iz vrbja, valjarji za valjanje testa itd.

Top ali *kanon* vsebuje le sita in rešeta ter retine *podne*. To so izdelki, zloženi med štiri pokončne palice eden vrh drugega. Število rešet v topu je različno, saj velika rešeta vsebujejo še majhna, ki so vanje vložena. Tak *top* ni ogrožal življenja ljudi ali življenja živali, morda le denarnico.

Baba služi pri izdelavi viter. Leskovo palico se zareže v širini od dva do tri centimetre in se jo vtakne v eno od lukenj na *babi*. To se naredi tako, da se dve ali tri letnice (letni prirastek) loči od palice. Z upogibanjem se palica mehča in plast se odcepi od sredice. Odcepljene plasti se v nada-

ljevanju obdelujejo – strugajo s posebnim nožem. Razcepi se jih po letnicah, dokler se ne dobi trak debeline ene letne prirasti. To je vitra. Vitre se uporabijo za izdelavo rešetnih *podnov*, za »obšivanje« teh in za druge izdelke.

V muzeju je tudi predmet, ki ni s tega območja. Podaril ga je obiskovalec iz Obsotelja. Imenuje se *kampl* za česanje ržene slame za izdelavo slamnatih streh. Bilo ga je škoda zavreči. Vodiču po muzeju služi za uganko, ki jo postavlja mnogim obiskovalcem.

Keblica je lesena posoda za mast, ki mora biti po izkušnjah nekdanjih uporabnikov in zapovedi izdelovalcev iz češnjevega lesa. Menda tak les ne prepušča maščobe in v masti ne pušča vonja.

Pajkl je naprava za čiščenje zrnja po mlačvi. V različnih krajih ima tudi različna imena.

V MEH-u je našel svoj prostor tudi harmonij. Lastniku MEH-a je dan le v hrambo.

MEH-ov lastnik Ivan Šega

Ivan Šega je pisatelj, pevec, lokalni etnolog – domoznanec, ljubiteljski zgodovinar in muzealec, čebelar, motorist, nekdanji zdomec in suhorobar. Rojen je bil 6. avgusta 1939 v vasi Ravni Dol blizu Sodražice. V Tekstilno šolo v Kranju se je vpisal šele po vrnitvi iz JLA in po večletnem premoru po dokončanju osnovne šole in takratne nižje gimnazije v Sodražici. Po osnovni izobrazbi je tekstilec, čeprav je med delom dokončal Višjo upravno šolo v Ljubljani. Izrednega študija na Višji ekonomsko-komercialni šoli v Mariboru in druge stopnje študija na Ekonomski fakulteti v Ljubljani ni dokončal. Med službovanjem se je vsestransko neformalno izobraževal na različnih tečajih, kar počne še danes.

Kariero je kot tekstilec gradil v tovarni Sukno Zapuže (Gorenjska), v obratu Jurjevica pri Ribnici, v Veletrgovini Astra Ljubljana, veletrgovskem podjetju Tekstil Ljubljana in še v nekaj manjših, predvsem trgovskih podjetjih. V Ljubljani je preživel 40 let. Leta 1961 je bil nekaj mesecev zdomec v Nemčiji (od vrnitve od vojakov do poziva na sprejemne izpite za Srednjo tekstilno šolo v Kranju istega leta). Tako je za kratek čas preizkusil tudi tovrstno življenje.

Med šolanjem v Kranju je študiral solo petje in klavir. Medtem ko pridobljenega znanja klavirja ni utrjeval, je petje še vedno eden njegovih konjičkov. Pri Partizanskem pevskem zboru v Ljubljani je pel 25 let, zdaj pa prepeva v vokalni skupini Zvon na Turjaku. Upokojen je od leta 2000.

V pokoju je svojo dejavnost preusmeril na druga področja. Poleg prej navedenega se udejstvuje v različnih aktivnostih, ki smo jih že omenili. Najbolj vidna je vzpostavitev MEH-a. Preurejanje za druge potrebe namenjenega objekta je trajalo več kot osem let. Njegovo vsebino pa še vedno dopolnjuje in izboljšuje.

Že v času srednje šole ga je veselilo pisanje zgodb o ribniški suhorobarski dejavnosti, ki jih je objavljial v nekaterih regionalnih časnikih. Po upokojitvi je za čebelarsko društvo napisal *Zgodovino čebelarstva v ribniški dolini*

(2005). S čebelarjenjem se ukvarja že 40 let. Sledila je »ljudska povest« *Ljudje pod Boncarjem* (2008), ki pri-poveduje o časih, ko so ljudje čez ta prehod tovorili ozi-roma vozili blago v Trst in nazaj. Kratke zgodbe, delno iz avtorjevega zdomstva, nosijo naslov *Ona in ona in on* (2010). Njegov zgodovinski roman *Profesor* (2012) govo-ri o zgodovini njegovega rodu in gradnji cerkve pri Novi Štifti. Zapovrstjo si sledijo štirje romani iz njegovega pol-preteklega in sedanjega časa. *Mokarice* (2013) opisujejo čas od 2. svetovne vojne do današnjih dni. *Dekle z juga* (2014) je roman o izbrisanih državljanih nekdanje države v novi Sloveniji. Šifra (2015) je roman o neupravičenem lastninjenju in bogatenju v novi državi. *Nadučitelj* (2016) je roman o Ljubljancu Mihajlu Vrbiču, ki se je priselil v Sodražico na prelomu prejšnjega stoletja in si med kariero pridobil veliko veljavo in ugled. Vmes je nastala brošura z etnološko vsebino *Pogled v zgodovino skozi zapuščino kmečkega gospodarstva v sodraško-ribniški dolini*. Vse knjige je izdalo (njegovo) Kulturno etnološko društvo MEH in so tako rekoč samozaložniške.

Zgodovina suhe robe je zanimiva ne samo za Ravnodolce ali Sodražičane, temveč za celotno Slovenijo, saj nam s svojo predstavitvijo suhorobarskega dela v »leskovi« Ribniški dolini, ki ima kar poltisočletno tradicijo, daje vpogled v (pol)preteklo zgodovino naših krajev. Verjetno ga ni

slovenskega gospodinjstva, ki ne bi v svojem kuhinjskem kotičku imelo kaj lesenega, od kuhalic in sit do latvic za kislo mleko ali žgance, za otroke pa v dnevni sobi kake kakovostne igrače, od konjička do vetrnice. Večino vsega, kar najdete pri krošnjarju, za nas in potomce hrani Maticova etno hiša, kjer se poleg vsega naučijete še naravnih lepote in svežega zraka, oko pa si spočijete na pisanem čebelnjaku poleg MEH-a. Za gastronomijo poskrbi šilce medenega likerja ali medenega žganja za zahtevnejše goste. To kaže na izredno prijaznost in gostoljubnost dolenjskega človeka, ki je, vaje sveta, pripravljen posvetiti nekaj svojega časa in znanja prav vsakemu gostu MEH-a. Ne verjamete? Pridite in smejal se vam bo!

Spletni viri

Spletni vir 1: Maticova etno hiša. <http://www.etnohisa.com/>; 1. 8. 2016.

Spletni vir 2: Ivan Šega. Wikipedija, https://sl.wikipedia.org/wiki/Ivan_%C5%A0ega, 15. 7. 2016.

Spletni vir 3: Maticova etno hiša v Ravnem dolu. Radio Slovenija, Val 202, radijska oddaja Nedeljski izlet, 1. 5. 2016, <http://val202.rtvslo.si/2016/04/nedeljski-izlet-33/>; 1. 5. 2016.

Ustni vir

Ivan Šega, intervju, Ravni Dol, 2014, 13. 8. 2016.

LUŠČENJE FIŽOLA (SPET) KOT DRUŽABNI DOGODEK

Povabilo, ki je zakrožilo med prijatelji po elektronski pošti, je nosilo naslov 'Luščenje fižola in petje ljudskih pesmi'. Tako se je 25. oktobra 2015 pri Samu in Ani na Lesnem Brdu pri Horjulu v prostorni sobi s krušno pečjo zbrala skupina kakih 30 ljudi, odraslih in otrok. Družbo je na kup zvabil Primož Bizjan, ki se poleg številnih kulturnih, naravovarstvenih in drugih aktivnosti ukvarja tudi z ekološkim poljedelstvom. Srečanje ob luščenju fižola se je tokrat dogajalo že dvajsetič. In kako je do tega sploh prišlo?

*

Primož Bizjan pripoveduje:¹ Moj oče je iz kmečke rodbine in ko je šel v pokoj, si je omislil njivo, na kateri je bilo med drugim tudi nekaj fižolovih prekel. In ta fižol je bil

strašno dober – domač fižol, okisan! Samo nekajkrat na leto smo to jedli. Pa sem si mislil – zakaj ne bi vsadili malo več fižola, da bi si ta užitek lahko večkrat privoščili? Pa sem ga res, kakih 70 prekel na začetku. Eno leto sem šel živeti v Kanomljo nad Spodnjo Idrijo, takrat sem prvič prekopal njivo oziroma vrt *preštihal*. Od sosedu, Gantarjevega Ivana, sem dobil prvo seme. In osnova semena fižola, ki ga imamo danes tu, je še vedno ista. Sem pa tudi nekaj dodal: seme sem dobil v Podolnici pri družini, od koder je moj oče. Tam še imajo star, domač fižol. Seme je dobro nekoliko premešati – tudi če ga pri sosedu, je bolje, kot da imaš vedno samo svojega, tako pravijo.

Fižol ima v teh krajih tudi svojevrsten zgodovinski pomen. V času druge svetovne vojne so bili vsi *podounški* moški (iz vasi Podolnica pri Horjulu) internirani. In to od začetka do konca vojne – najprej v Gonarsu, potem v Buchenwaldu. Med njimi sta bila tudi moj stari ata in njegov

¹ Besedilo je priredba s tonskega posnetka pogovora, ki je nastal 25. 10. 2015 na Lesnem Brdu. Primožu se zahvaljujem za klepet in za poznejša dodatna pojasnila.